

УДК 334.012.64 (477.62)

М.М. Туріяньска

ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Важливим елементом ринкової економіки є існування і взаємодія великих, середніх та малих підприємств. При цьому мале підприємництво є не тільки доповненням до великого виробництва, але і самостійною формою функціонування і розвитку сучасних продуктивних сил - гнучкою, життєздатною, ефективною, прогресивною.

Вагомий внесок у дослідження феномену підприємництва протягом XVIII-XIX ст. зробили відомі західні економісти А. Сміт, А. Маршал, Й. Шумпетер [1, 2, 3]. В Україні систематично-теоретичне осмислення підприємництва зробили відомі вчені О. Барановський, З. Варналій, С. Мочерний, С. Чоботар, О. Устенко та інші [4, 5, 6].

Метою статті є дослідження стану підприємництва Донецької області в динаміці з використанням SWOT-аналізу.

Малий бізнес Донецької області займає провідну позицію в Україні. Майже по усім основним показникам діяльності малого бізнесу область традиційно займає друге місце в Україні після м. Києв. Загальне число малих підприємств за підсумками 2005 р. незначно зменшилось та склало 26004 проти 26020 у 2004 р. Це 86,7% загальної кількості суб'єктів господарської діяльності області (у 2004 р. - 87,1 %). Однак, як і раніш, не усі підприємства мали обсяги реалізації. В 2005 р. кількість підприємств, які реалізовували продукцію, роботи та послуги, скоротилася з 18593 у 2004 р. до 18002 в аналізованому році. Як наслідок, зменшилась й питома вага працюючих підприємств в загальному числі малих підприємств. Якщо у 2004 р. вона складала 71,5%, то у 2005р. - 69,2%. Зменшення кількості малих підприємств відбулося за рахунок укрупнення стабільно працюючих з них, які перейшли до розряду середніх [7, с. 2].

Негативним фактором, що сприяв зменшенню кількості малих підприємств у Донецькій області, стало прийняття у березні 2005р. змін до Закону України „Про податок на додану вартість”, яким до платників цього податку було віднесено тих суб'єктів малого підприємництва, річний доход яких перевищував 300 тис. грн. Тобто, малі підприємства, що досягали цієї межі, повинні були нести додатковий податковий тягар, і ті з них, що мали скрутний фінансовий стан, вимушені були припинити свою діяльність.

В 2005 р. зазнали перетворень 4091 підприємство (15,7%), на яких відбулося 5116 структурних подій. Здебільшого структурні зміни пов'язані з орендними відносинами: так, взяття в оренду основних фондів склало 50,7% від загального числа подій, здавання в оренду основних фондів - 11,1%. Часткове збільшення активів шляхом отримання або купівлі зазнали 24,9% підприємств в сукупності подій, часткове зменшення активів шляхом передачі або продажу - 8,4%.

Значна частка малих підприємств (47,2%) в 2005 р. не мала ніяких реорганізаційних процесів [7, с. 3]. Як показало дослідження за період з 1998 р. по 2006 р. кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення зростає на 22 одиниці і склала 56, що на 7 одиниць нижче середнього показника в цілому по Україні (рис. 1).

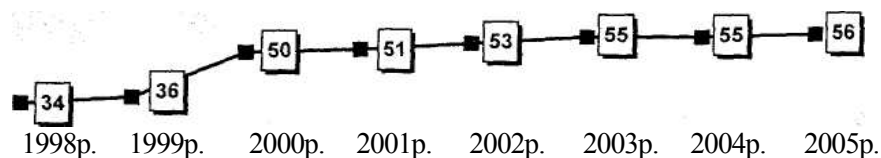

Рис. 1. Кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць

В розрізі міст та районів області цей показник розподілився нерівномірно: так, у Донецьку він складає 112 підприємств, у Авдіївці - 97, Маріуполі - 75, тоді як в Красноармійському районі - 15, Дзержинську - 11. Розміщення малих підприємств по території області має ознаки диспропорціональності: майже три чверті зосереджені у п'яти великих містах: 43,6% - у Донецьку,

14,5% - у Маріуполі, 6% - у Макіївці, 4,6% - у Краматорську, 3,8% - у Горлівці. Це обумовлено, насамперед, можливостями створення, функціонування і розвитку малих підприємств (рис. 2).

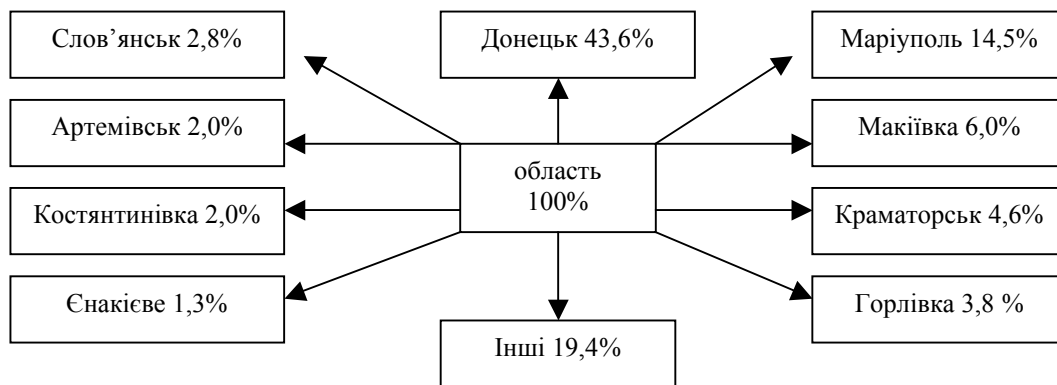

Рис. 2. Розподіл кількості малих підприємств по містах та районах області у 2005 р.

За підсумками 2005р. збитковими є приватний та державний сектори, сума їх від'ємного результату склала відповідно 270,3 млн. грн. та 26,5 млн. грн. В загальній кількості суб'єктів малого підприємництва частка збиткових підприємств склала 35,3% при загальноукраїнському рівні - 35,2%, рік тому ця частка відповідно складала 34,8% і 35,5%. Збільшення частки збиткових малих підприємств відзначається за усіма видами діяльності, крім торгівлі та сфери послуг (табл. 1).

Таблиця 1. Характеристика збиткових підприємств за видами діяльності

	Сума збитків, млн. грн.				Частка збиткових, %			
	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.
Всього	307,5	626,9	1520,5	688,1	35,9	36,2	34,8	35,3
у тому числі								
промисловість	83,6	188,3	1187,4	185,9	38,8	39,2	36,6	39,5
будівництво	35,2	207,9	42,1	113,6	34,2	36,4	33,8	34,2
оптова та роздрібна торгівля	102,2	93,6	115,0	133,6	34,8	34,2	31,7	31,3
транспорт та зв'язок	14,5	18,6	26,3	39,6	44,3	43,4	39,5	39,7
операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги юридичним особам	28,5	42,6	92,5	146,7	33,6	33,3	37,3	38,1

Загальна сума збитків малих підприємств Донецької області проти 2004 р. зменшилася у 2,2 рази і склала 688,1 млн. грн., тобто 9,1% збитків малих підприємств країни (рік тому - 20,6%). Зменшенню збитків сприяла діяльність промислових підприємств, у яких сума збитків склала 185,9 млн. грн., що у 6,4 рази менше суми збитків 2004 р. Частка промисловості в загальних обсягах збитків малого бізнесу змінилася з 78,1% в 2004р. до 27%. В загальній сумі збитків підприємств області частка малого підприємництва зменшилася з 35,4% в 2004р. до 18,9%, в промисловості – відповідно з 34,8% до 7,8% (табл. 2).

Таблиця 2. Характеристика прибуткових підприємств за видами діяльності

	Сума прибутків, млн. грн.				Частка прибуткових, %			
	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.
Всього	279,0	303,7	356,2	396,8	64,1	63,8	65,2	64,7
у тому числі								
промисловість	50,1	51,6	61,4	50,7	61,2	60,8	63,4	60,5
будівництво	26,2	35,3	38,6	42,4	65,8	63,6	66,2	65,8
оптова та роздрібна торгівля	70,8	79,9	81,6	102,5	65,2	65,8	68,3	68,7
транспорт та зв'язок	13,7	18,9	23,6	21,2	55,7	56,6	60,5	60,3
операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги юридичним особам	79,7	70,0	92,8	103,0	66,4	66,7	62,7	61,9

Сума оборотних коштів малих підприємств склала 8829,2 млн. грн. (або 35,6% майна малого бізнесу) і з початку року збільшилася на 14,8%, або на 1140,5 млн. грн. Основні обсяги оборотних коштів зосереджені в торгівлі — 3122,8 млн. грн. та фінансовій сфері - 2698,4 млн. грн. Дві третини оборотних коштів сконцентровані в дебіторській заборгованості, сума якої склала 5979,8 млн. грн., у тому числі в фінансовій сфері - 2486,9 млн. грн. і торгівлі -1797,8 млн. грн.

Проблемним питанням для малих підприємств залишається фінансування господарської діяльності. Загальна сума дефіциту власних оборотних коштів склала 3127,5 млн. грн., що майже у три рази більше суми 2004 р. і у сім разів – 2003 р. В будівництві дефіцит власних коштів склав 2336,9 млн. грн., торгівлі 159,2 - млн. грн., транспорті - 156,4 млн. грн., промисловості — 76,3 млн. грн. В цілому по області дефіцит власних коштів становив 9168,4 млн. грн.

Відсутність коштів у суб'єктів малого підприємництва є однією з причин їх неспроможності в повній мірі здійснювати розрахунки з поточних зобов'язань. В 2005 р. рівень покриття поточної заборгованості малих підприємств Донецької області склав 81,9%. Менша спроможність до сплати зобов'язань в будівництві - 21,6%, транспорті - 55,9% та сфері нерухомості - 78,4%, вища за середній рівень - в промисловості - 103,7%, торгівлі - 106,3%. Загальна сума джерел фінансування діяльності малих підприємств на кінець 2005 р. склала 24782,5 млн. грн. В її структурі власний капітал склав 51,5%, позиковий - 46,8%. Як і раніше, в загальній сумі залучених коштів кредиторська заборгованість перевищує інші джерела фінансування, але темпи її зростання уповільнилися, віддаючи перевагу кредитуванню. Так, протягом 2005 р. кредиторська заборгованість зросла на 12,8%, тоді як кредити банків - на 34,6%. В загальній сумі позикових коштів малих підприємств частка кредитів досягла 21% проти 18,2% на початок року.

На кредитування малих підприємств на кінець року припадало 9,5% обсягів кредитних ресурсів економіки області, на початок року - 9,9%. Загальна сума кредитів суб'єктів малого бізнесу на кінець 2005р. склала 2435,5 млн. грн. В її складі довгострокове кредитування становило 2034,1 млн. грн., у тому числі 1212 млн. грн. - кредити, які потрібно повернути протягом року.

Вартість кредитних ресурсів залишається досить високою для більшості малих підприємств. При обліковій ставці НБУ в 9,5% середньозважена ставка за кредитами, які надані суб'єктам господарської діяльності, становить 16,8%, що значно вище рівня рентабельності більшості суб'єктів малого підприємництва.

Стан матеріально-технічної бази малих підприємств кращий, ніж у великих та середніх підприємств, тому що, перш за все, вони мають новіші основні засоби. Так, знос основних засобів на кінець аналізованого року в малому бізнесі склав 37,1%, по великих та середніх підприємствах - 51%.

Позитивним моментом є стійка тенденція до зростання суми валових капітальних інвестицій малого бізнесу, яка спостерігається упродовж останніх років. Це відповідає меті прискорення технічного переустаткування малих підприємств. З 5843 підприємств області, які в 2005р. здійснювали інвестиції, 3456 - це підприємства малого бізнесу (59,1%). Ними було здійснено 706,1 млн. грн. інвестицій, що на 72,4 млн. грн. більше підсумків 2004р. В середньому на одне таке підприємство припадало 204,3 тис. грн. (рис. 3) [7,с.15].

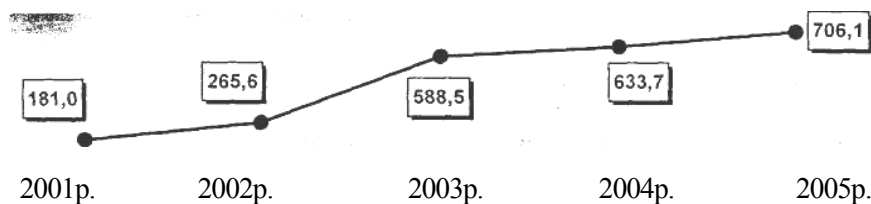

Рис. 3. Динаміка валових капітальних інвестицій, млн. грн.

На перший погляд, сума внесків не така значна (лише 5,6% від загальної суми валових капітальних інвестицій в економіку області), але і вартість основних фондів малого бізнесу не така висока: 3,3% від вартості основних засобів, які зосереджені в економіці області. Майже всі валові інвестиції (99,4%), як і в минулі роки, спрямовані у матеріальні активи. З них 54,7% використовувалось на будівництво (включаючи поліпшення будівель та споруд, тощо), 33,8% - на придбання нових основних засобів та інших необоротних матеріальних активів, 11,5% - на придбання раніше існуючих основних засобів.

Найбільші вкладення здійснили підприємства, що займалися операціями з нерухомістю, здаванням під найм та послугами юридичним особам - 35,7% загальних валових капітальних інвестицій

малого бізнесу. Саме в цьому виді економічної діяльності сконцентровані основні засоби малого підприємництва - 55,4%.

Майже вдвічі зросли валові інвестиції в оптову та роздрібну торгівлю, їх доля в загальній сумі інвестицій склала 21,7%. Незначними залишились валові капітальні інвестиції в будівництво -13,8% загальних інвестицій малого бізнесу, у сферу надання колективних, громадських та особистих послуг - 7,5%, в транспорт (включаючи зв'язок) та сільське господарство - по 3,6%. Не дивлячись на те, що сума інвестицій з кожним роком зростає, її не можна назвати достатньою. Лише 19,2% загальної кількості діючих малих підприємств здійснювали інвестиції. Реконструкція підприємств потребує значних фінансових вкладень, тому слід підвищувати зацікавленість підприємств в інвестиційній діяльності.

При тому, що витрати малих підприємств на інновацію та інформатизацію зросли у порівнянні з 2004р., вони залишились ще незначними. Так, у 2005 р. на технологічні інновації було витрачено 3,7 млн. грн. (у 2004 р. - 0,9 млн. грн.), такі роботи проводив 71 суб'єкт малого підприємництва. На діяльність у сфері інформатизації 1990 підприємствами було витрачено 20,4 млн. грн. (у 2004р. - 14,5 млн. грн.), у тому числі 62,2% цієї суми - на обчислювальну техніку, 31,9% - на оплату послуг сторонніх підприємств у сфері інформатизації, 5,9% - на програмне забезпечення.

Результати аналізу діяльності малих підприємств Донецької області можна систематизувати наступним чином (табл. 3).

Таблиця 3. Результати аналізу діяльності малих підприємств Донецької області

Позитивні	Негативні
по кількості малих підприємств область займає друге місце в Україні	число малих підприємств знизлося у порівнянні з 2004р. ; у 2005 р. кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення області менше, ніж у середньому по Україні на 7 підприємств; темпи росту кількості малих підприємств області нижчі, ніж в цілому по Україні
поступово скорочується домінуюча частка малих підприємств у сфері «Оптова і роздрібна торгівля» (з 45,6% у 2002р., 42,8% у 2003р., 41% у 2004р. до 39,2% у 2005р.); росте кількість і питома вага малих підприємств у сфері «Операції з нерухомістю, здавання під найм, послуги юридичним особам»	кількість малих підприємств у промисловості та їхня частка в загальній кількості малих підприємств залишається незначною
по кількості зайнятих у малому бізнесі область займає друге місце в Україні	поступово скорочується кількість працюючих у малому бізнесі (у 2004р. — на 4,8%, у 2005р. - на 7,6%); низька питома вага зайнятих у малому бізнесі в загальній кількості працюючих на підприємствах області і відносно низькі темпи росту цього показника (за 6 років - з 11,9% до 13,6%)
середня номінальна зарплата працівників малих підприємств виросла за п'ять років у 2,6 рази; середня зарплата працівників малих підприємств області вища, ніж аналогічний показник по Україні	відставання заробітної плати в малому бізнесі від середньої заробітної плати в цілому по області
росте обсяг реалізованої малими підприємствами продукції, робіт, послуг; за обсягом реалізації малий бізнес області займає друге місце в Україні	низька питома вага малих підприємств у загальному обсязі реалізації області; значна частка недіючих малих підприємств в їхній загальній кількості
збільшились обсяги прибутку на рентабельних малих підприємствах на 11,4%; знизилася загальна сума збитків в 2,2 рази; зменшується сума від'ємного фінансового результату	росте частка збиткових підприємств у загальній кількості малих підприємств (на 0,5 відсоткового пункту відносно 2004р.); 27% збитків малого бізнесу області припадає на малі підприємства у промисловості; росте рівень збитковості малого бізнесу з 4% у 2004р. до 0,8% у 2005р.
оборотні кошти малих підприємств збільшилися на 14,8%	загальна сума дефіциту власних оборотних коштів малих підприємств області майже в три рази більше підсумку 2004р., у сім разів - 2003р.; лише 9,5% обсягів оборотних коштів припадає на промисловість
валові капітальні інвестиції зросли на 11,4%, а в порівнянні з 2001 р. - у 3,9 рази; сума валових капітальних інвестицій малих підприємств склала 5,6% від загальної суми інвестицій в економіку області, що вище їхньої частки в сукупному обсязі реалізації продукції області	кількість підприємств, які здійснили інвестиції, складає лише 19,2% загальної кількості малих підприємств; 35,7% від суми інвестицій малих підприємств припадає на сферу операцій з нерухомістю; лише 10,1% валових капітальних інвестицій здійснено в промисловості

Результати діяльності сектору малого підприємництва Донецької області за 2000 – 2005 рр. свідчать про те, що в цій сфері існує безліч проблемних питань, кардинальне вирішення яких

необхідне для розвитку вітчизняного підприємства. Це і недосконалість діючої системи оподаткування, і відсутність чітких механізмів фінансування і кредитування, і нерегульованість правил залучення державних фінансових ресурсів у малий бізнес, і недостатній розвиток інфраструктури його підтримки. Для подальшого розвитку малого підприємництва потрібна, насамперед, стабільна законодавча база та сприятлива система оподаткування.

Література

1. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. – М.: Соцэкгиз, 1962. – 685 с.
2. Маршалл А. Принципы экономической науки. Т.2.: Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1993. – 310 с.
3. Шумпетер Й. Теория экономического развития (исследования предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры). – М.: Прогресс, 1982. – 436 с.
4. Барановський О. Державна підтримка малого бізнесу: світовий досвід і Україна // Економіка України. – 1993. – №6. – С. 74 – 79.
5. Варналій З.С. Основи підприємництва: Навч. посіб. – К.: Знання-Прес, 2002. – 239 с.
6. Мочерний С.В., Устенко О.А., Чоботар С.І. Основи підприємницької діяльності: Посібник. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. – 280 с.
7. Малий бізнес Донецької області: аспекти розвитку у 2005 році.- Донецьк: Головне управління статистики у Донецькій області, 2006.- 22 с.

УДК 334.012.64 (477. 75)

С.В. Филипенко

СОЦИАЛЬНЫЙ ЭФФЕКТ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В АР КРЫМ

Малое предпринимательство, являясь неотъемлемой составляющей мировой рыночной хозяйственной системы, проявляется как самая массовая, динамичная, гибкая форма деловой жизни. На его долю приходится не менее 50% занятых в общем количестве работающих и во внутреннем валовом продукте [1, с. 11].

Существуют разные подходы к оценке эффективности работы малых предприятий, функционирующих в условиях упрощенной системы налогообложения, учета и отчетности. В этой работе сделана попытка оценки социальной значимости малого предпринимательства в Крыму.

Вклад малого предпринимательства в формирование конкурентной среды трудно переоценить. Как отмечает начальник управления Министерства экономики Украины Г.Белоус, «с одной стороны, малый бизнес из-за многочисленности своих составляющих и их подвижности в меньшей степени подвержен монополизации, чем крупные предприятия. С другой стороны, в условиях узкой специализации и использования новейшей техники он выступает как действенный конкурент, подрывающий монопольные позиции масштабных предприятий» [2, с. 35].

Анализируя основные показатели развития малых предприятий в Украине и в Крыму за период 2000-2004 гг., можно отметить их позитивную тенденцию (табл. 1) [3, с. 330].

Таблица 1. Количество малых предприятий на 10 000 населения

	2000 г.	2001 г.	2002 г.	2003 г.	2004 г.
Украина	44	48	53	57	60
АР Крым	44	54	61	69	71

Данные табл. 1 свидетельствуют о том, что количество малых предприятий, приходящихся на 10 000 населения в АР Крым, в 2000 г. было наравне с общегосударственным показателем. В последующие годы данный показатель по Крыму опережает средний показатель по стране, что связано с активностью крымских предпринимателей. Это же подтверждает и тот факт, что по количеству малых предприятий на 10 000 населения АР Крым в 2000 г. занимала 9 место среди 27 регионов Украины (после г. Киев, Херсонской области, г. Севастополь, Николаевской, Львовской, Донецкой, Закарпатской и Харьковской областей), а в 2004 г. уже 2 место, уступая лишь показателю столицы государства.